

ԱԼԻՍԱ ԱԴԱՄՅԱՆ
*Հայաստանի ազգային գրադարանի
Անձեռնմխելի գրականության բաժին*

**ՀԱԳ-Ի ԳՐԱՅՈՒՅԱԿՆԵՐՈՒՄ ՆԱԽԿԻՆՈՒՄ ՉԱՐՏԱՅՈՒԿԱԾ ԳՐՔԵՐԻ
ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՑԱՆԿ**

Հայ գրքարվեստի պատմության մեջ կան չպարզաբանված էջեր, որոնք ուսումնասիրման կարիք ունեն: Կատարվող հետազոտական աշխատանքները, մատենագիտական պրպտումները, 21-րդ դարի տեղեկատվական նոր տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս գտնելու պատմության հարցականները, ինչպես նաև ամբողջացնել հայ գրքի պատմությունը, ինչին ձեռնամուխ է եղել Հայաստանի ազգային գրադարանը: Որոնողական աշխատանքների ընթացքում կատարվեցին մատենագիտական ուսումնասիրություններ, սքանավորվեցին և թվայնացվեցին բոլոր այն հնատիպ գրքերը, որոնք բացակայում էին Հայաստանի ազգային գրադարանի պահոցներում: Արդյունքում, «Հայ գիրքը 1512-1800 թթ.» էլեկտրոնային շտեմարանում ունենք 766 անուն հայերեն հնատիպ գրքերի մատենագիտական նկարագրություններ՝ իրենց թվային տարբերակներով:

Հայաստանի ազգային գրադարանի հայերեն հնատիպ հավաքածուն յուրաքանչյուր տարի համալրվում է նվիրատվությունների կամ գնումների միջոցով: Այսպիսով՝ 2013-2016 թվականների ընթացքում Հայաստանի ազգային գրադարանի հայերեն հնատիպ գրականությունը համալրվել է 87 միավորով, որից 68 միավորը՝ գրադարանի այլ բաժիններից, 19-ը՝ գնումների կամ նվիրատվությունների միջոցով:

Այժմ Ազգային գրադարանի հայերեն հնատիպ հավաքածուն կազմում է 2.378 միավոր:

Բազմակի ուսումնասիրությունների և ստուգումների արդյունքում պարզվեց, որ Հայաստանի ազգային գրադարանի հայերեն հնատիպ հավաքածուում կան 59 անուն հնատիպ գրքեր, որոնցից 56-ը հայ գրքի մատենագիտական ցանկում¹ նշված են աստղանիշով, իսկ 3 հմայիլները ընդհանրապես չեն ներառվել մատենագիտական ցանկի մեջ:

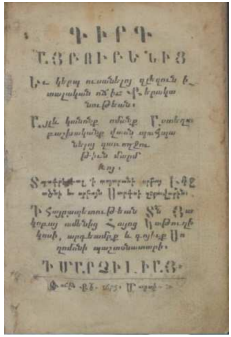
¹ Նկատի ունենք՝ Հայ գիրքը 1512-1800 թվականներին: Հայ հնատիպ գրքի մատենագիտություն /Կազմեցին Ռսկանյան Նինել և ուրիշներ.- Ե., 1988.- 864 էջ:

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Ներկայացնենք մշակման արդյունքում հայտնաբերված այդ գրքերը: Նշենք նաև, որ ստուգման աշխատանքները շարունակվում են, և հաջորդաբար կներկայացնենք այլ գրքեր, որոնք նախկինում դուրս են մնացել գրացուցակներից Այսօր այդ գրքերն առկա են Հայաստանի ազգային գրադարանի պահոցներում:

<p>Տօմար Գրիգորեան /Աշխատասիրությամբ Հովհաննես Տերզնցու և Սուլթանշահի.- Հոռոմ: Տպ. Դոմինիցի Բագաեի, 1584.- 111չի. զարդափակ էջ:</p> <p>Տիտղոս.՝ՏՕՄԱՐ ԳՐԻԳՈՐԻԵԱՆՆ/ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ/ ՈՐ ԵՂԵԻԻՇԽԱՆՈՒ ԹԵԱՄԲ /ՀԸԶՕՐ ՍՐԲՈՅ ՓԱՓՈՅՆ/ ԵԻ ԱՅԼ ԹԱԳԱԻ/ՈՐԱՅՆ/կազմեցաւ ի մե ծըն հռովմըն ի քաղաքն սրբոց /առաքելոցն Ի թ[ի]վ. ոչձդ:ROMAE,/EX Typographia Dominisi Basae./ MDLXXXIII./</p> <p>Տիտղոսաթերթի դարձերեսը և 75րդ էջը դատարկ: Հայերեն բոլորա գրերով նշված են միայն մամուլները, վերջին մամուլն է ԺԴ: Շարվածքի չափը՝ 1 7X11սմ: Տիտղոսաթերթը՝ զարդափակ, հրատարակության վայրի նշումից առաջ՝զարդանկար (Վատիկանի վեհանշանը): Բնագիրը և տիտղոսաթերթը՝ երկգույն՝ կարմիր և սև տատերով: 1 փորագիր պատկեր ԺԴ մամուլի 7- րդ էջին, գլխազարդեր և զարդագրեր: Տպագրությունը 12 կետաչափի գրանժոնյան բոլորագրերով, օգտագործված են նաև գլխագրեր: Հիշատակարան ունի:</p> <p>Գիրքը նկարագրվել է մատենագիտության մեջ 14 համարի ներքո, աստղանիշով¹:</p> <p>Մ 30, 29 պակասում է Ա մամուլի առաջին թերթը և վերջից 42 էջ: ԱԳԹ: ՍՂՄ:ՎՄՄ: ԵՍՀՄ: ԲԹ: ՕԲԳ: ԼՎԱԱԹ: ՄԲԳ: ՄԱԳԳ: ՓՄԳ: ՋՄՄ: ՊՖ: Ձ Մատ. 679-680, Պատմ. 56-58: Լ հտ. 1, 104: Թ 41-42: ԳԼ 13, ԱԼ. 48:</p>	
<p>Խորհրդատետր /Տպագր. Իսաչատուր Կեսարացու.-Նոր Ջուղա: Տպ. Ամենափրկիչ վանքի, 1641.- ԻսԷ (47) երկայուն էջ:</p> <p>Տիտղոսաթերթ չունի, սկսվում է ՈՐ՝ ՋԳԵՅ Եալ ես զլոյս... նախադասությամբ: Քառաձալ, առանց մամուլանիշերի: Շարվ. չափը՝ 17X13 սմ:Ձեռագիր Լուսանցանիշեր: 1 գլխազարդ՝ Ա էջում,4 զարդագիր՝ Ա, Ը, ԺԶ, ԻԳ էջերում:Բնագիրը 16 կետաչափի բոլորագրով, օգտագործված են նաև 10 կետաչափի բոլորագիր և գլխագրեր: Տիպը՝ կարմիր և սև: Գրքի ԺԹ(19), ԻԱ(21), ԻԴ (44), ԻԵ (45) էջերին չեն նշված էջահամարներ: Այնուհետև ԻԶ (46) էջին դրված է ԻԵ(45) էջահամարը, որի հետևանքովընդհանուր էջակալումը խախտվել է. վերջին էջի համարն է ԻԷ (47՝), փոխանակ ԻԸ(48):</p> <p>Գիրքը նկարագրվել է մատենագիտության մեջ 31 համարի ներքո:</p>	

¹ Հայ գիրքը 1512-1800 թվականներին: Հայ հնատիպ գրքի մատենագիտություն /Կազմեցին Ոսկանյան Նինել և ուրիշներ.- Ե., 1988.- 864 էջ: Բոլոր գրքերի մատենագիտական նկարագրությունները կատարվել են այս գրքից:

<p>Մ 1702: ԼՄԳ: ՏՊ «Բ», 1905, էջ 108: ԼՄ «Ն» (25-27: ՇՇ «Է ՋՄ.»), 1962, N ԺԲ, 46-51: ԼՄ «Սիոն», 1966, էջ 357: Կ-Ո «Գ» 1970, N 5:</p>	
<p>Սաղմնասրան /Տպագր. Ավետիս Ղլիճենցի և Կարապետ Անդրիա-նացու.- Ամստերդամ: Տպ. Ս. Էջմիածնի և Ս. Սարգսի, 1661-1662.- 764 էջ: Ծանոթ.՝ Գրքում պակասում են 289, 290, 423, 424, 427, 428 էջերը, կան տպագրական վրիպակներ կապված հետևյալ էջերի դասավորվածության հետ՝ 92, 95, 96, 93, 94, 97, նաև 602 էջի փոխարեն տպագրված է 502, 604-ը 504: Շարվածքի չափեր՝ 12,5X8 սմ: Հիշատակարան ունի: Գիրքը նկարագրվել է մատենագիտության մեջ 51 համարի ներքո, աստղանիշով, ուր նշված է նաև, որ նկարագրությունը կատարված է ըստ Գ. Ջարբեհանյանի և «Սիոն» ամսագրի (1966, էջ 151-153): ՄՂՄ: ԵՍՀՄ: ԱՀԳ: ԱԱ: ԲՐԳ: ԲԹ: Զ Մատ. 598-601, Պատմ. 100-101: Լ հտ. 1, 263: ԱԼ 111: ԱԳ «Սիոն», 1966, N 1-2, էջ151-153,</p>	
<p>Այբբենարան /Տպագր.՝ Սողոմոն Լևոնյանի.- Մարսել: Տպ. Ս. Էջմիածնի և Ս. Սարգսի, 1675.- 94 էջ: Տիտղթ.՝ԳԻՐԳ /ԱՅԲՈՒԲԵՆԻՑ/ Եւ կերպ ուսանելոյ զլեզուն ի/տալական ո-ճի: Քերակա/նութեան/ Այլև կանոնք ոմանք Աստեղա/բաշխականք վասն պահպա/նելոյ զառողջո/թին մարմ/նոյ:/ Տպագրեցեալ ի տպարանի սրբոյ Էջմի/ածնի և սրբոյն Սարգսի զօրավարին:/ Ի հայրապետութեան Տ[եառ]ն Յա/կոբայ ամենից Հայոց Կաթողի/կոսի, արդեամբք և գոյիք Սո/ղոմոնի պաշտօնատարի:/ Ի ՄԱՐՉԻԼԻԱՅ:/ թուին Ք[րիստոս]ի 1675: Ծանոթ.՝ Գրքում 17, 18, 71-79 էջահամարները կրկնված են, այդ պատճառով էլ բովանդակության մեջ հիշյալ համարները նշված են երկու անգամ, էջ՝ 30, 31 բացակա են: Տիտղթ. չունի: Ութածալ, մամուլանիշերը՝ հայատառ և արաբական թվանշաններով: Գլխազարդեր և վերջազարդեր: Բնագիրը՝ 10 կետաչափի, բոլորագրով, օգտագործված են նաև նոտրգիր և գլխագրեր: Շարվ. չափը՝ 9,2X6 սմ: Հիշատակարան ունի: Մ 253 տիտղթ. և 3031 էջերը պոկված են: ՄՂՄ: ԿԿՄ: ՓՊԱԳ: ՈՒԿՐԳ: ՄԲ: ԱԲ:ՋՄՄ: Զ Մատ. 26, Պատմ. 131: Ղ հտ. 1, 132: Թ 157: ԳԼ 111: Գիրքը նկարագրվել է մատենագիտության մեջ 94 համարի ներքո, աստղանիշով:</p>	

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Ներսէս Շնորհալի: Յիսուս որդի.- Վենետիկ: Տպ. Նահապետ Գյուլնազարի և Զիակոմո Մորետտիի, 1686.- 416 (նժգ) գծափակ էջ:

Տիտղոսաթերթն ընկած է: Ութաձալ մամուլանիշերը հայատառ: Շարվածքի չափը շրջանակով՝ 12X7 սմ: 3 փորագիր պատկեր՝ 134, 195 և 266 էջերում, վրան և «GRF» տառերը (հավանաբար փորագրողի անվան սկզբնատառերն են): Վերջին 2 պատկերների դարձերեսները չտպագրված՝ վրան զարդանկար: 135, 195, 267, 334 էջերի վրա տպարանատերերի անունների առաջին տառերը: Գլխազարդեր, վերջազարդեր լուսանցազարդեր և զարդագրեր: Բնագիրը 12 կետաչափի բոլորագրով, օգտագործված են նաև 8 կետաչափի բոլորագիր, նոտրագիր և գլխագրեր: Հիշատակարան ունի:

Գիրքը նկարագրվել է «Հայ գիրքը 1801-1850 թվականներին» մատենագիտության մեջ 978 համարի ներքո, աստղանիշով, ուր նշված է, որ Ա. Ղազիկյանի ծեռքի տակ եղած օրինակը ևս տիտղթ. չի ունեցել: Հրատարակության տարեթվի, տպագրության վայրի և տպարանի մասին տեղեկությունները քաղված են գրքի հիշատակարանից, որտեղ եղած հայկականտարեթիվը՝ ՌՃԵ (=1656) չի համապատասխանում 1686 թվականին: Պատճառը, հավանաբար հայկական թվականում տեղ գտած վրիպակն է (դուրս է ընկել Լտառը):

ԱԿԳ առանց տիտղթ.: ՎՄՄ: ՍՂՄ: ԵՍՀՄ: ՕՍԱԵ: ՀԳ 4 էջ լուս.: Ղ հտ. 2, 229:

ԱԳ «Սիոն», 1967, N 7-8, էջ 340-341:

Սաղմոսարան.- Վենետիկ: Տպ. Անտոնի Բորտոլիի, 1695.- 368 գծափակ էջ:

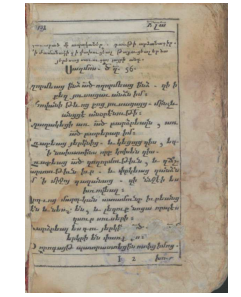
Տիտղթ.ՍԱՂՄՈՍ/Ի ԴԱԻԻԹ /Փոքր Սաղմոս որ և Սաղմոսարան կոչի Տպա / գրեալ եղև ի գեղեցկաշեն մայրաքաղաքն) Վանատիկ ի տունն Աթոնիոս Պորթոլի Ի թ/վականութեանն Հայոց մեծաց: ոճխգ:/

Ծանոթ.՝ Թվայնացված գիրքը թերի օրինակ է, սկսվում է 21-րդ էջից: Բացակա են հետևյալ էջերը՝ 337-340, 347, 348, 351, 352, 357, 358, կա տպագրական վրիպակ՝ 349 էջի փոխարեն տպված է 449, 356-ը՝ 256: Տպակից է՝ Պարզատոմար (1695) գրքին: Շարվ. չափը՝ 12,5x7,5 սմ:

Էջակալումը հայկական և արաբական թվանշաններով: Մամուլանիշերը՝ Լատինատառ: Գլխազարդեր, լուսանցազարդեր և զարդագրեր: Բնագիրը՝ բոլորագրերով: Խիստ թերի լինելու պատճառով Ազգային գրադարանի օրինակը գրանցված է եղել, որպես 1873 թվականի Սաղմոսարան, սակայն ստուգումների արդյունքում պարզվել և գրանցվել է ճիշտ տարեթիվը՝ 1695:

Գիրքը նկարագրվել է մատենագիտության մեջ 159 համարի ներքո, աստղանիշով, ուր նշված է, որ նկարագրությունը կատարված է ըստ Գ. Բամպուրջյանի տված տեղեկության և Վ. Ներսեսյանի ուղարկած լուսապատճենի: Վերջինիս տիտղոսաթերթին հայոց թվականը ոճխգ (1694) է:

ԲԹ: ՀԳ 2 էջ լուս: ՊԱՊ սկզբից մինչև 20րդ էջը պակասում է:

Շարունակելի...